

Lystgården

som ble et livsverk

Lystgården var glemt, dømt og truet – men ble reddet i ”grevens” tid. Yttersø i Larvik er et moderne eventyr – sagaen om prostens fredelige drøm som ble et livsverk for to entusiaster.

Tekst: Eldri Sandborg Foto: Per Erik Jæger

Høyreist og elegant ligger den vakre lystgården som et smykke i naturskjønne omgivelser. Bygningen er utstyrt med helvalmet tak med kinavipp og riflemønstrete søyler i inngangspartiet, sirlig empiredekor og delikate farger. Husets forside er strengt symmetrisk, mens tun-

siden og kortsidene er anlagt etter innvendige løsninger og behov. Yttersø gård er en av de best bevarte lystgårdene uten ombygginger eller vesentlige tilføyelser. Tidligere hageanlegg med frukttrær og inngjerdinger understreker lystgårdstatusen.

Det blå rommet tapetsert med en kopi av det originale (utført av Christiania tapetverksted). Det elegante empirespeilet er datert 1812 på baksiden og er laget av J.C. Lillie, en av de tre store arkitektene i Danmark og Norge i siste halvdel av 1700-tallet. Alle gjenstander i huset er omstendelig satt

sammen og gir et tidsriktig bilde av en viktig epoke for norsk panelarkitektur i oppgangstidene rundt 1800-tallet. Til og med bildene speiler samtidens store begivenheter som nyhetsbulletiner fra Napoleons fremmarsj før slaget ved Waterloo til kong Karl Johans regjeringstid.

Den flotte intarsiasofaen i mahogni med sirlig innfelt mønster, en typisk Bergenssofa fra 1800-tallet. I armlenet på sofaen er det innfelt små rom med flere syskrin. De finere fruer var ikke med på herrenes stor-slåtte fester – men holdt seg isteden godt tilbaketrukket i egnede rom. Og da

var det praktisk at deres syssel var organisert i små skjulte rom i møblene. Skrivebordet med overskap er fra rundt 1800. Alle speil og bilder er i gammel tradisjon hengt opp i taklisten for å ikke skade panelet unødvendig.

Λ Rommene ligger i "enfilade" – en rett akse etter hverandre – noe som er typisk for en gammel herskapelig tradisjon med røtter i barokken. Her ser vi inn til sommerstuen i enden av akselen. Gulvene ble plukket fra hveran-

dre, nummerert og isolert for så å bli lagt på igjen og behandlet med linoljemaling. Oljen er blandet med sot fra benrester for å få riktig kulør.

Yttersø lystgård ligger høyreist og stase-
 lig midt inne i et industriområde i
 Larvik. Bygget i empirestil med valmet
 tak og kinavipp, symmetrisk anlagte
 vinduer og tidstypisk dekor i inngangs-
 partiet, er et vakkert eksempel på det
 ypperste innen norsk lystgårdsanlegg
 på 1800-tallet.

En drøm blir virkelighet

Bente Bjerknes og Ragnar Kristensen er
 begge glade i gamle bygninger og antik-
 variske verdier. Ragnar har bakgrunn
 og yrke som håndverkskonservator og
 konsulent hos byantikvaren i Oslo,
 mens Bente har konsentrert seg om
 antikviteter hele sitt voksne liv. Begge
 gikk med en drøm om én gang å kunne
 realisere den fullendte restaureringen
 av et storstilt prosjekt.

– I utgangspunktet var vi på jakt
 etter en nedslitt gammel herregård. Det
 høres kanskje litt merkelig ut – men
 det finnes fortsatt en del av dem i
 landet, som enten står til nedfalls eller
 er modernisert til det ugjenkjennelige.
 Det optimale ønsket var selvsagt å
 gjenreise et slikt hus i all sin skjøn-
 het og storhet, skrape seg igjennom
 historien, finne de riktige fargene og
 bruke de ekte og tidsriktige material-
 ene til å gjenskape gården i all sin glans.
 Vi jaktet en stund på hus i Østfold,
 men tilfældighetene brakte oss til
 Vestfold – til Larvik og til Yttersø.

I 1993 kjøpte de den fredede, men
 forfalne lystgården på rot og startet
 restaureringen. Et møysommelig og
 tidkrevende arbeid, for Yttersø var i ▷

Λ Rommene ligger i "enfilade" – en rett akse etter hverandre – noe som er typisk for en gammel herskapelig tradisjon med røtter i barokken. Her ser vi inn til sommerstuen i enden av akselen. Gulvene ble plukket fra hveran-

dre, nummerert og isolert for så å bli lagt på igjen og behandlet med linoljemaling. Oljen er blandet med sot fra benrester for å få riktig kulør.

Yttersø lystgård ligger høyreist og staselig midt inne i et industriområde i Larvik. Bygget i empirestil med valmet tak og kinavipp, symmetrisk anlagte vinduer og tidstypisk dekor i inngangspartiet, er et vakkert eksempel på det ypperste innen norsk lystgårdsanlegg på 1800-tallet.

En drøm blir virkelighet

Bente Bjerknes og Ragnar Kristensen er begge glade i gamle bygninger og antikvariske verdier. Ragnar har bakgrunn og yrke som håndverkskonservator og konsulent hos byantikvaren i Oslo, mens Bente har konsentrert seg om antikviteter hele sitt voksne liv. Begge gikk med en drøm om én gang å kunne realisere den fullendte restaureringen av et storstilt prosjekt.

– I utgangspunktet var vi på jakt etter en nedslitt gammel herregård. Det høres kanskje litt merkelig ut – men det finnes fortsatt en del av dem i landet, som enten står til nedfalls eller er modernisert til det ugjenkjennelige. Det optimale ønsket var selvsagt å gjenreise et slikt hus i all sin skjønnhet og storhet, skrape seg igjennom historien, finne de riktige fargene og bruke de ekte og tidsriktige materialene til å gjenskape gården i all sin glans. Vi jaktet en stund på hus i Østfold, men tilfældighetene brakte oss til Vestfold – til Larvik og til Yttersø.

I 1993 kjøpte de den fredede, men forfalne lystgården på rot og startet restaureringen. Et møysommelig og tidkrevende arbeid, for Yttersø var i ▷

en elendig forfatning. Nedsunket tak, knuste ruter, råte-skader og lekkasjer – alt måtte gjennomgå og repareres – fra det innerste rom til det ytterste bord. I tillegg hadde Yttersø vært modernisert i forskjellige perioder og led av stilforvirring og byggmessige tilfeldigheter. Langsamt og omhyggelig falt hver bit på plass – rom etter rom fikk tilbake sine originale farger og ble fylt med tidsriktige møbler, kjøpt opp hos brukthandlere og på auksjoner.

Prosten Sartz' prosjekt

Lystgården Yttersø ble påbegynt en gang i 1820 og avsluttet 14 år senere som fullt ferdig anlegg. Byggherren var prost, stortings- og opplysningsmann Johan Fredrik Sartz i Larvik. Tidlig på 1800-tallet hadde han allerede

< Kjøkkenet var sannsynligvis det siste som ble malt. Her er fargesettingen datert til 1860-årene. Grua er delvis rekonstruert etter utskjæringer i panelet og funn av deler av grua fra kjelleren.

> Et hjørne av sommerstuen. Sofaen og skammelen er i typisk Louis Seize-stil, en overgangsperiode mellom rokokkoen og empiren. Rokokkoens løssluppenhet er blitt mer disiplinert og empirens enkelthet varsles. Legg merke til de søyleformede bena på begge møbler.

latt seg bedære av det fagre landskapet rundt Lågen ved Laurvig, som Larvik den gangen het. Her planla han sin romantiske og fredelige gård, kun bygget for lyst og glede.

Yttersø ble bygget etter forbilde av andre lystgårder på den tiden – en to etasjers panelkledd hovedbygning, beregnet for et sommerlig og sosialt liv med stuer, salonger og små kabinetter, samt et enkelt kjøkken. Noen soverom fantes ikke – for lystgården var ikke for fast beboelse. Når kvelden kom, pakket man sammen og dro tilbake til boligen i byen. I tillegg til hovedhuset med sine 360 kvm store boligflate ble det etter hvert bygget en sidefløy for tjenerskap og noen uthus for husdyr og fjærkre.

Det ble også anlagt en vakker hage med fine hageganger og duftende busker – alt inngjerdet som seg hør og bør en prektig eiendom. Yttersø var mer eller mindre selvforsørgende. Her fantes frukt og grønnsaker, noen kuer og en hest. I likhet med andre lystgårder var der også høns og finere fugl, som gjess og ender, en eller to griser – nok til å brødfø en familie og arbeidsfolket på gården.

Hit ut til det myke landskapet og staselige huset dro prosten og hans familie så ofte været tillot det i en karjol forspent av to røde danske "foler".

Fra stridens eple til edens hage

I dag er Yttersø et velbevart 1800-talls klenodium – fra overgangen mellom empire og biedermeier. Lyset fra de gardinløse empirevindue spres over det sarte interiøret med de tandre pastellfargene og spinkle møblene. Det lager dunkle skygger over den blåmønstrete biedermeiertapeten, over gullforgylte speil og rokokkokanapeen ved støpejernsovnen. De særpregede fargene er omhyggelig plukket ut og satt sammen i hvert rom.

– Sannsynligvis er den originale fargesettingen basert på dagslys og lyset fra talglys. Disse stemningsfargene får ikke sin rette valør og dybde i elektrisk belysning, forteller Ragnar. ▶

< Det sies i en gammel malerhåndbok at hvis du ønsker at gjestene skal være lenge, skal du male veggene med oker, forteller Bente Bjerknes. En festservering kunne på prost Sartz tid bestå av mindre fiskeretter og supper som innledning, kalvestek eller fugl til hovedrett og til slutt søte desserter. Bestikket er fra Trier, 1838 i støpt sølv med monogram. Som seg hør og bør har bestikket gått i arv i generasjoner. Empirestolene er trukket med grønt chinz-trekk, tilnærmet det opprinnelige. Biedermeierlampen i taket er fra 1830-1840 årene, mens spisebordet er et engelsk klaffebord fra tidlig 1800-tallet som kan utvides til dobbel lengde og mer. Skapsofaen fra 1820 kommer opprinnelig fra Ilsvika lystgård i Trondheim. Gabriel Kielland, vår store arkitekt og maler som i 1908-1934 utførte glassmaleri i Nidaros domkirke, arvet sofaen og brukte den i atelieret sitt på den tiden han utførte det store rosevinduet. Urnene på hver side har alltid fulgt sofaen.

∨ Bente Bjerknes og Ragnar Kristensen har restaurert Yttersø lystgården i over ti år og fortsatt gjenstår mye arbeid. I dag er restaurering og bevaring blitt et yrke for begge.

Restaureringen har tatt tid, nærmere ti år med jevnlig slit. Men hele tiden har det dukket opp noe nytt og spennende som kunne fortelle mer om Yttersøs skjebne og fjerne fortid.

– Visst har det vært malurt i begeret, forteller paret. I sluttfasen av restaureringsarbeidet forsøkte den store naboen Treschow-Fritzøe og kommunen å tvinge igjennom en industribygging helt innpå tunet. Etter en lang og seig kamp ble saken avgjort av miljøvernminister Børge Brende som ga de grønne nærområdene til Yttersø lystgård status som fredet for all fremtid. Saken er Norgeshistoriens mest omtalte vernesak, forteller paret som har sloss innbitt for gården siden de kjøpte den.

– Vi er utrolig stolte og glade for at vi i løpet av de ti årene vi har eid et fredet hus har fått ca en million kroner av staten gjennom Riksantikvaren som bidrag til den antikvariske restaureringen av Yttersø gård. Det er uvanlig med slike summer, men det sier noe om hvor viktig dette huset er – og hvor uvanlig det er å restaurere på en slik måte. Neste steg blir å få myndighetene til å fatte interesse for å gjenoppbygge den historiske hagen, som var knyttet til Yttersø, forteller paret som har vært opptatt av å bevise at det er mulig å restaurere kulturhistorisk forsvarlig uten en stor og tykk lommebok.

– I dag kan man vel trygt si at Yttersø har gått fra å være et stridens eple til å bli en lykkelig slutt som Edens hage. ▷

